THE RECEPTION OF ION CREANGĂ'S WORK IN BANAT, AT THE END OF THE 19TH AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Dorina Chiş-Toia
Assoc. Prof., PhD, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Although located beyond the mountains, Banat was in permanent connection with the rest of the country, Caransebes, a center of culture, education and faith, being similar to the Junimist spirit. The permanent connection between the intelligentsia here and that of the Country was maintained thanks to Bishop Ioan Popasu, through whose care a printing house and a bookstore were established in Caransebeș, among others, where books by authors from all the Romanian provinces were printed and sold. Let's also mention the role of the teaching staff from the Pedagogical-Theological Seminary in promoting the works of Romanian writers in literature classes, through the manuals they prepared. We propose to present the ways in which the work of Ion Creangă, a reference personality in Romanian literature, became known in Banat at the end of the 19th century and the beginning of the 20th.

Keywords: reception, literary work, textbooks, libraries, Junimism

Permanenta legătură dintre intelectualitatea din Banat şi cea din Țară s-a menţinut datorită episcopului Ioan Popasu. Acesta a reuşit „să creeze în oraşul Caransebeş o atmosferă culturală care-l va situa printre centrele de referinţă ale învăţământului românesc teologic şi pedagogic, să creeze un suflu cultural nou, asemănător spiritului junimist."[1] Ion Breazu[2] afirmă că la Caransebeş „s-a înfiripat un mic nucleu junimist", subliniind şi el meritul indiscutabil al lui Ioan Popasu (unchiul după mamă al lui Titu Maiorescu), în ceea ce priveşte pătrunderea în Banat a ideilor literare ale nepotului. El „a avut, mutatis mutandis, în acest oraş grăniceresc, rolul lui Șaguna la Sibiu. Cu aceeaşi solicitudine ca şi marele arhiereu se îngrijea de educarea elementelor mai alese ale tineretului în centrele de cultură germană. Asemenea aceluia invita apoi, la institutele de cultură de sub ocrotirea lui, tineri înzestraţi cu idei moderne."[3]

Remarcăm, încă de la început, interesul bănăţenilor pentru limba şi stilul operelor literare propriu-zise. Modelele/exemplele erau căutate, mai cu seamă, în literatura beletristică pentru că „astfel de scrieri servesc mai apoi ca modele generațiunilor tinere și nu este școală mai bună întru formarea unui stil natural și drept aceea frumos decât cetirea și studierea acestor fel de exemple."[4]

Iar „cultivarea limbii prin literatură se face"[5].

Un viguros îndemn pro-junimist s-a rostit la Caransebeș, în 1886: „Îndemnul adresat de către Ioan Paul tuturor celor care credeau în necesitatea unei limbi literare româneşti este

[1] Constantin Brătescu, *Episcopul Ioan Popasu și cultura bănățeană,* Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1995, p. 39.
[2] *Pătrunderea ideilor junimiste în Transilvania*, în vol. *Literatura Transilvaniei*. Studii. Articole. Conferinţe, Casa Școalelor, 1944, p. 183.
[3] *Ibidem*
[4] *Din scrierile lui A.I Odobescu*, în „Foaia diecezană", 1888, nr. 22, p. 5.
[5] „Dreptatea", 1897, p. 1.

edificator şi poate fi considerat un adevărat program al oamenilor de cultură din Banat: „Să alergăm dar la *Junimea* când ne trebuieşte modelul unei forme a unei limbi alese şi frumoase, să imităm limba frumoasă a junimiştilor [...] De la *Junimea* să ne luăm modelul limbei româneşti care, îmbrăcând o idee cât de cosmopolită, ne-o face proprietate a noastră românească, măduă din mădua noastră”.[6] Succesul junimismului, al mentorului său, Titu Maiorescu, mai ales, dincoace de munţi, s-a datorat faptului că el „a oferit o concepţie despre limba literară, înscrisă pe linia celei mai valoroase tradiţii filologice româneşti, echilibrată şi relativ unitară”[7], dar mai ales pentru că, „atât prin origine, cât şi prin structura sa intelectuală, criticul era aici revendicat ca descendent al Transilvaniei (...). Criticul a fost după 1880 principalul exponent al etimologismului «în marginile limbii»”[8].

Corespunzător unor astfel de orientări, în sfera de interes a bănăţenilor intră Eminescu, Caragiale şi Creangă („Nu găsim în literatura română o carte mai potrivită şi mai frumoasă pentru publicul românesc , începând de la cel mai învăţat până la cel mai modest cărturar”[9])

Petru Oallde afirmă că „de fapt, n-a rămas nicio operă literară românească valoroasă, de la cronicari la sămănătorişti şi poporanişti, care să nu fi fost receptată (difuzată, citită, comentată şi, uneori, tipărită) în Banat.”

Principalele instituţii care au realizat acest deziderat au fost şcoala, bibliotecile, librăriile, tipografiile şi presa.

Şcoala, prin dascălii ei, a promovat scrierile autorilor români, între care şi Creangă, întrucât operele acestuia se regăsesc şi în manualele şcolare. În cărţile de citire figurează texte aparţinând celor mai reprezentativi scriitori români: Eminescu, Alecsandri, Coşbuc, Goga, Iosif, Pann, Creangă, Odobescu, Brătescu-Voineşti, Gârleanu, Ispirescu etc. [10] Mai mult, unii autori de manuale recurg la metoda excerptării de exemple din textele literare ale autorilor români pentru a ilustra diferite aspecte gramaticale. Este cazul manualului lui Petranu, *Gramatica* (1898), în care apar exemple din Odobescu, Vlahuţă şi **Creangă**:

„Atributul exprimat prin adjectiv, participiu, pronume sau numeral se concordă cu substantivul în gen, număr şi caz.

Exemple: O femee *trupeşă* strigă cu glasul *năbuşit* de lacrămi. (Odobescu) Fătul *meu*, fă inimă *vitează*! (Odobescu) A *mea* rugă-i ascultată, durerea *mea*-i crezută. (Vlahuţă) *Doi* oameni veniră la împăratul. *Cele două* nurori îi zic celei mai tinere. (Creangă)”[11].

În sprijinul cultivării limbii române se desfăşoară *lectura* elevului în bibliotecile şcolare. Pe lângă activitatea propriu-zisă desfăşurată în clasă de către învăţători şi profesori, în cadrul lecţiilor, recurgându-se la manual, lectura continuă şi în afara clasei, prin lectura extraşcolară, în biblioteca şcolii. Acţiunea şcolii de orientare a lecturii, de stimulare a acesteia „se desfăşoară de la o vârstă fragedă, învăţătorul având două posibilităţi principale prin care putea să îndrume şi să supravegheze lectura elevilor.

a. Cel dintâi era acela ca însuşi învăţătorul să procure şi să difuzeze cărţile în rândul elevilor şi al părinţilor acestora. Nu puţini au fost învăţătorii bănăţeni care au procedat în felul acesta.

Mărturia lui George Cătană (pedagog, învăţător, culegător de folclor, prozator), numit deseori „Ion Creangă al Banatului” este edificatoare în acest sens, el fiind cel care a difuzat „cele mai însemnate lucrări ale scriitorilor noştri vechi şi noi, precum şi operile lui Alecsandri, Bălcescu, Bolintineanu, **Creangă**, Eminescu, Filimon, Ispirescu, Negruzzi, Odobescu, Anton Pann, Caragiale, Ioan şi Zaharie Bârseanu, Adam, Bassarabescu,

[6] *FD*, nr. 9/1886, p. 6.
[7] Doina David, *Limbă şi cultură*, Timişoara, Editura Facla, 1980, p. 132.
[8] *Ibidem*, p. 133.
[9] „Tribuna poporului”, 1903, p. 7.
[10] Petru Oallde, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1983, p. 216.
[11] *Ibidem*, p. 221.

Beldiceanu, Caraiva, Gârleanu, Nicu Gane, Iorga, Slavici, Rotică, Pop Reteganul și îndeosebi operile lui Coșbuc, Goga, Iosif, Vlahuță, Agârbiceanu, Sadoveanu, Emil Gârleanu și Sandu Aldea, cari au scris și scriu într-o limbă frumoasă și dulce ca un fagure de miere..."[12].

Tot el își amintea cum: „Într-o zi îmi sosește de la poștă un pachet cu 50 de numeri diferiți din biblioteca populară «Pagini alese din scriitorii români», exemplarul 1 leu. Procurasem cărțile ca să le împart elevilor și astfel să le dau ocaziune de a-și înmulți cunoștințele, a lăți în ei gustul de citire și a-și însuși o frumoasă limbă literară. Erau scrierile celor mai de seamă poeți și prozatori ai noștri ca Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Ion **Creangă**, Ion Luca Caragiale, Ispirescu, Coșbuc, Anton Pann, Vlahuță, Sadoveanu, Goga, Bolintineanu, Dulfu și alții"[13].

b. O a doua modalitate era reprezentată de *bibliotecile școlare*, a căror activitate venea în prelungirea activității didactice desfășurate în clasă. În viața spirituală a Banatului acestea s-au impus nu prin numărul volumelor, ci prin calitatea și funcționalitatea acestora.

Cărțile de citire reprezintă o etapă superioară a învățării limbii române și a familiarizării elevilor cu texte ale autorilor cu precădere români, de aceea ele trebuia să cuprindă, în primul rând, texte literare, principiul de la care se pornea în evaluarea manualelor școlare, în speță a cărților de citire, fiind: „cartea de cetire să se pună în serviciul cunoașteriiliteraturii române"[14].

Literatura didactică din Banat înregistrează succese comparabile cu înfăptuiri similare din oricare parte de țară. Avem în vedere manualele profesorilor Iosif Tempea, Enea Hodoș, Vasile Mândreanu, Ioan Petranu și Iuliu Birou. La Enea Hodoș, de exemplu, Manual de limba română. Elemente de istoria literaturii, ediția a IV-a, Caransebeș, 1902, și în celelate ediții, există texte din folclor și aproape din fiecare scriitor (fie în proză, fie în versuri), pentru a ilustra definiții, comentarii etc. Redăm, în continuare, paragrafele dedicate lui Ion Creangă[15]:

„Unul dintre cei mai de valoare din membrii «Junimii», un scriitor care a avut puterea să creeze opere de o mare originalitate a fost Ion Creangă.

Născut și trăit în popor, era neîntrecut în măiestria de a arăta părțile frumoase ale graiului și modul de a vedea al țăranului român. Au adunat și au întocmit povestiri din popor și alți scriitori nainte de Creangă, dar le-a lipsit măiestria de-a le ști spune în felul povestitorului de la Humulești. Citind scrierile lui Creangă (*Poveștile* și *Amintirile* lui) ne putem face o icoană dintre cele mai vii despre tipul țăranului: neîncrezător, foarte deștept, cuviincios, răbdător, bun și uneori sfătos.

Creangă, ca și ceilalți membri din sociatatea «Junimea», își citea lucrările în ședințele societății și le publica în «Convorbiri literare». După moartea sa au fost publicate în multe ediții: *Povești* și *Amintiri din copilărie*, *Anecdote*, *Poezii*.

Dintre povești fac parte: *Soacra cu trei nurori*, *Povestea porcului*, *Povestea lui Stan Pățitul*, *Harap Alb*, *Ivan Turbincă*; în toate găsim idiotisme și proverbe, multe expresiuni și asemănări, care mai întâi le găsim la Creangă și apoi au trecut la alți scriitori. Prozatorii mai ales stau sub influența lui Creangă."

În același context al școlii bănățene care promova autorii de literatură română se situează evaluarea cunoștințelor elevilor prin *examenele* desfășurate la sfârșitul anului școlar, despre care spicuim din presa vremii:

„Succesul examenului a fost desăvârșit. [...] Direcțiile literare ale literaturii noastre mai noi, poeții, scriitorii noștri moderni și operele lor au fost caracterizate cu multă dibăcie

[12] George Cătană, *Ce să cetească și ce să scrie învățătorii* ? în „Foaia diecezană", nr. 20/1990, p. 5.
[13] Idem, *Experiențe pedagogice*, „Școala bănățeană", nr. 9-10/1923, p. 137.
[14] P. Bizerea, *De la comisia literară*, „Educatorul", nr. 8/1910, p. 138 la Oallde, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 215.
[15] Enea Hodoș, *Elemente de istoria literaturii. Manual de limba română*. Ediție îngrijită și tabel cronologic de Liana Ștefan. Introducere de Virgil Vintilescu, Timișoara, Editura David Press Print, 2013, p. 132.

[...] Caracterizarea cântecului, odei, elegiei, epigramei, baladei, romanței etc. Se făcea pe baza recitării poeziilor celor mai alese din autorii noștri moderni și clasici. În clasa a V-a, pe lângă fixarea regulelor stilistice, referitoare la podoabele de stil și la compoziţiuni, elevii au arătat o cunoștință perfectă din operele mai de seamă ale lui Creangă, Alecsandri și Coșbuc."[16]

Librăriile diecezane au reprezentat, la rândul lor, un factor principal de difuzare a cărților românești. Din paginile „Foii diecezane"[17] aflăm că în 1907 oferta de poezie, proză, teatru era foarte cuprinzătoare: „Eminescu (*Geniu pustiu, Poezii postume, Scrieri politice și literare* și *Literatură populară*); Alecsandri (*Poezii, Teatru,* 3 vol., *Proză*); Bălcescu (*Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*); **Creangă** (*Opere complete*); Bolintineanu (*Poezii*); Filimon (*Ciocoii vechi și noi*); Negruzzi (*Proză*); Odobescu (*Opere complete,* vol. I); Alexandrescu (*Versuri și proză*); Slavici (*Vatra părăsită*, *Din bătrâni*); Sadoveanu (*Povestiri*, *Șoimii*, *Povestiri din război*, *Floare ofilită*, *Amintirile căprarului Gheorghiță*, *Crâșma lui moș Precu* și *Dureri înăbușite*); Gârleanu (*Bătrânii*); Brătescu-Voinești (*Nuvele și schițe*)" etc.

Petru Oallde apreciază că „Librăria diecezană din Caransebeș, prin structura fondului ei de carte și prin promptitudinea cu care a acționat, a constituit una dintre cele mai importante instituții de acest fel din întregul perimetru cultural românesc"[18]. Și în alte orașe ale Banatului au existat librării în care s-a difuzat carte românească: Lugoj, Timișoara, Arad.

Cât despre *tipografii*, trebuie spus că cea dintâi a fost înființată la Reșița, în 1884[19], urmată de cea diecezană din Caransebeș (1886), de la Lugoj (1902), Oravița (1907), Lugoj (1912). Unele dintre ele și-au asumat și rolul de edituri, din această perspectivă tipărind și cărți, apărute în colecții. Așa este colecția „Biblioteca noastră", de la Caransebeș, în care au apărut opere literare ale scriitorilor români.

Când vorbim despre presa bănățeană de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea avem în vedere, cu precădere, publicația „Foaia diecezană", care, încă din primul număr, în articolul program, stabilea: „Atrăgând băgarea de seamă a preoţilor, învăţătorilor şi cărturarilor noştri asupra scrierilor de valoare mai însemnată, *Foaia diecesană* va cerca să contribuie la cultivarea plăcerei de a citi şi să informeze publicul nostru cetitoriu despre vederile mai înaintate în ce priveşte cestiunile limbei"."[20]

Redăm, în continuare, necrologul publicat în nr. 3/21 ianuarie 1890, p. 7: „loan Creangă. În 2 Ianuarie s'a înmormântat la laşi marele prosator român loan Creangă. În el a perdut literatura română pe unul dintre cei mai distinşi şi mai simpatici scriitori poporali ai sei, ear învăţământul pe unul dintre cei mai meritaţi institutori români. Familia Creangă este de origine din Ardeal. După mamă reposatul I. Creangă a fost înrudit cu metropolitul de pie memorie Iacob, marele luptătoriu pentru cultura românească în timpul Fanarioţilor. Posteritatea va aminti totdeuna cu recunoscinţă numele lui loan Creangă, care în literatura noastră va rămânea nemuritoriu."

În concluzie, intelectualitatea din Banat a conștientizat importanța conectării cu celelate provincii românești, din toate punctele de vedere, inclusiv cultural, având în orașul Caransebeș un veritabil focar de junimism, grație căruia tot ce era românesc era prezent și în Banat, chiar dacă, la acel moment, provincia era sub dominația Imperiului habsburgic.

BIBLIOGRAPHY

*** *Din scrierile lui A.I Odobescu*, în „Foaia diecezană", 1888, nr. 22.

[16] „Foaia diecezană", nr. 20/1915, p. 7.
[17] 1/1907, p. 8.
[18] *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1983, p. 280.
[19] *Ibidem*, p. 282.
[20] „Foaia diecezană", nr. 1/1886, p. 2.

Brătescu, Constantin, *Episcopul Ioan Popasu și cultura bănățeană,* Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1995.

Breazu, Ion, *Pătrunderea ideilor junimiste în Transilvania*, în vol. *Literatura Transilvaniei*. Studii. Articole. Conferinţe, Casa Şcoalelor, 1944.

Cătană, George, *Ce să cetească și ce să scrie învățătorii* ? în „Foaia diecezană", nr. 20/1990.

Cătană, George, *Experiențe pedagogice*, „Școala bănățeană", nr. 9-10/1923.

Doina David, *Limbă și cultură*, Timișoara, Editura Facla, 1980.

Hodoș, Enea,, *Elemente de istoria literaturii. Manual de limba română*. Ediție îngrijită și tabel cronologic de Liana Ștefan. *Introducere* de Virgil Vintilescu, Timișoara, Editura David Press Print, 2013.

Oallde, Petru *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983.

„Dreptatea", 1897.

„Foaia diecezană", nr. 1/1886, nr. 9/1886, nr. 20/1915.

„Tribuna poporului", 1903.